

„Literatūros lankai“: dialogas su lenkų poetais

Laimutė Adomavičienė

Nepriklausoma tyrėja

Independent researcher

Mindaugo g. 18-8, LT-21114 Trakai, Lietuva

E. paštas laimute.adomaviciene@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0320-7475>

Moksliniai interesai: išeivių lietuvių literatūra, literatūros kritika, lietuvių ir lenkų literatūriniai ryšiai, naratologija, vaikų literatūra

Research interests: Lithuanian exile literature, Literary criticism, Lithuanian and Polish literary relations, Narratology, Children's literature

Santrauka. Straipsnyje pristatomos verstinės lenkų literatūros publikacijos išeivių lietuvių literatūros žurnale *Literatūros lankai* (1952–1959). Šis leidinys, kaip ir dauguma kitų, užsienio literatūros lauką plėtė per vertimus. Žurnalo kolektyvas tęsė lietuvišką tradiciją pristatydamas lenkų poetus, susijusius su Lietuva: Czesławą Miłoszą (1911–2004) ir Julianą Tuwimą (1894–1953). Naujai skaitytojai supažindinti su lenkų išeivio Jerzy’io Pietrkewicziaus (Peterkiewicziaus) (1916–2007) poezija, kuri iki šiol menkai versta į lietuvių kalbą. Vertėjas Juozas Kėkštas (1915–1981) išeivijoje tęsė naujausią Cz. Miłoszo kūrybos sklaidą: jį pristatė ne tik kaip poetą, bet ir prozininką, literatūrologą. Cz. Miłoszas siūlo išeiti iš jausmų ir įspūdžių „kreidinio rato“ poezijoje, ieškoti kalbos, atspindinčios epochos sąmoningumą, ir naujų išraiškos formų. *Literatūros lankuose* paskelbta lenkų autorių kūryba, kurioje juntamas „laiko pulsas“: atveriamas sutrikusi lyrinio subjekto jausena, akivaizdžios meninės formos paieškos. Lenkų literatūros vertimais buvo stiprinami lietuvių ir lenkų literatūriniai ir kultūriniai ryšiai.

Reikšminiai žodžiai: „Literatūros lankai“; lenkų literatūros į lietuvių kalbą vertimai; Czesławas Miłoszas; Julianas Tuwimas; Jerzy Pietrkiewiczius (Peterkiewiczius).

“Literatūros lankai”: Dialogue with Polish Literature

Abstract. The article explores the translations of Polish literary publications in the Lithuanian Exile Literature Magazine *Literatūros Lankai* (*Literary Folios*, during the period 1952–1959). Like many of its contemporaries, *Literatūros Lankai* expanded the scope of foreign literature in its pages through translations. The staff of the magazine continued the Lithuanian tradition by presenting Polish poets related to Lithuania: Czesław Miłosz (1911–2004) and Julian Tuwim (1894–1953). New readers were introduced to the poetry of the Polish exile Jerzy Pietrkewicz (Peterkiewicz) (1916–2007) whose writings so far have been almost not translated into Lithuanian. In exile, translator Juozas Kėkštas (1915–1981) played a pivotal role in disseminating of Miłosz’s highlighting his multifaceted talents as a poet, prose writer, and literary critic. Miłosz offers to break out of the feelings and impressions in Chalk Circle poetry, seeking a language that reflects epic consciousness and new forms of expression. The works of Polish authors published in *Literatūros Lankai* reflect the ‘pulse of the time’, revealing a disturbed lyrical subject and an ongoing quest for new artistic forms. The translations of

Submitted 22 May 2023 / Accepted 17 October 2023

Įteikta 2023 05 22 / Priimta 2023 10 17

Copyright © 2024 Laimutė Adomavičienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License CC BY 4.0, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium provided the original author and source are credited.

Polish literature strengthened the literary and cultural connections between Lithuania and Poland.

Keywords: Literary Folios; Polish literature in Lithuanian translations; Czesław Miłosz; Julian Tuwim; Jerzy Pietrkiewicz (Peterkiewicz).

Įvadas

Šio straipsnio objektas – lenkų literatūra neperiodiniame lietuvių išėvijos literatūros žurnale *Literatūros lankai*, ėjusiam 1952–1959 metais. Leidinyje buvo publikuota literatūros kritika, originalioji ir verstinė literatūra. Dalį verstinės literatūros sudaro lenkų literatūra. Tai trijų lenkų poetų: Czesławo Miłoszo (1911–2004), Jerzy’io Pietrkiewicziaus (Peterkiewicziaus) (1916–2007) ir Juliano Tuwimo (1894–1953) kūryba.

Daugiausia lietuvių mokslininkų tyrimų yra sulaukusi Cz. Miłoszo kūryba (LDK, 2012; Daujotytė, Kvietkauskas, 2011; Narušienė, Sakalavičiūtė, 2010, p. 27–49). Šio straipsnio tikslas – pristatyti, analizuoti *Literatūros lankų* lenkų literatūros vertimus, aktualinti lietuvių ir lenkų literatūrų ryšius egzilyje. Tyrimo naujumas susijęs su tuo, kad šiuo aspektu *Literatūros lankai* buvo menkai tyrinėti. Monografijos *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai* straipsnyje „Pokario kontinentuose: Vilniaus išėviviai ir *Literatūros lankai*“ Cz. Miłoszo ryšius su lietuvių išėvių bendruomene, „Santara–Šviesa“, *Metmenimis*, taip pat ir su *Literatūros lankais* yra tyrinėję minėti literatūrologai Viktorija Daujotytė ir Mindaugas Kvietkauskas (2011). Cz. Miłoszo ir žemininkų-lankininkų kartos kultūrinį ir literatūrinį vaidmenį yra analizavusi Małgorzata Kasner (1999), Beata Kalęba (2018). „Paribio poeta“, vertėjo, *Literatūros lankų* techninio redaktoriaus Juozo Adomavičiaus, vėliau Juozo Kėkšto¹ (1915–1981), veiklą šiame leidinyje yra tyrinėjusi M. Kasner knygoje *Juozas Kėkštas – paribio poetas* (2002). Straipsnyje apžvelgiama XX a. 6-ojo dešimtmečio vertimų situacija išėvijoje; svarstomi lenkų poetų atrankos motyvai; aprašomuoju ir analitiniu metodais analizuojama vertimų iš lenkų kalbos tematika ir problemos.

Vertimai – kontaktas su Vakarų literatūra

Nors „lankininkų“ branduolį sudarė antologijai *Žemė* (1951) artimi kūrėjai, J. Kėkštas, Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys, kt., *Literatūros lankai* tęsė ir avangardinę žurnalo *Žvilgsniai* (1946–1948) kryptį bei siekė įsitraukti į pasaulinį literatūros, apskritai kultūros, kontekstą.

Vienas svarbiausių poezijos, prozos ir kritikos *Literatūros lankų* keliamų tikslų – palaikyti kontaktus su Vakarų literatūra. Vertimai itin svarbūs „nedidelėse kalbinėse bendruomenėse, kurių įtaka pasauliniame kontekste nėra didelė“ (Melnikienė, 2015, p. 49). Išėvijoje stigo aktualios užsienio literatūros, kritikos, filosofijos, meno tekstų. Ne visi galėję skaityti originalo kalba. Dėl šios priežasties ne vienas išėvių lietuvių žurnalas pasaulinės literatūros lauką plėtė vertimų lauke (*Žvilgsniai, Gabija, Aidai*, kt.).

¹ Kėkštas – literatūrinis slapyvardis, tapęs tikraja, oficialia pavarde nuo 1947 m.

Literatūrinėje erdvėje vyko diskusijos apie nacionalinės literatūros knygų vertimus į užsienio kalbas. *Aiduose* Juozas Girnius straipsnyje „Bejieškant kelio mūsų tautinei kultūrai į pasaulį“ svarstė, ar visada verta lietuvių literatūros knygas versti į užsienio kalbą (Girnius, 1953, p. 148–157). Kostas Ostrauskas *Literatūros lankuose* paskelbė poleminių straipsnį „Kūrybiniai sunkumai ir perspektyvos rašant svetima kalba“ (Ostrauskas, 1957, p. 21), kuriame diskutavo apie opią problemą: ar įmanoma kurti svetima kalba? Aiškinosi, kokios iškyla kliūtys plaukiant „į tarptautinius vandenis“, kai patys autoriai verčia ar išsyk kuria ne gimtąja kalba – anglų kalba.

Analizė atskleidė, kad žurnalo *Literatūros lankų* redakcijos kolektyvas susitelkė į pavienių kūrinių vertimus. Poezija – tarp verčiamiausių *Literatūros lankų* literatūros rūšių. Iš *Literatūros lankų* publikuotų verstinių knygų paminėtina Cz. Miłoszo *Epochos sąmoningumo poezija*, versta ir sudaryta J. Kėkšto.

Žurnale *Literatūros lankai* paskelbta vertimų iš įvairių pasaulio, daugiausia Europos, tautų literatūrų (anglų, amerikiečių, ispanų, švedų, vokiečių, prancūzų, italų, latvių, rusų), tarp jų – kaimyninės lenkų. Nemaža dalis aštuoniuose leidinio numeriuose skirta grožinės lenkų literatūros kūriniams. Daugiausia vietos skirta naujosios lenkų poezijos reprezentantams: Cz. Miłoszui ir J. Pietrkiewiczziui (Peterkiewiczziui), taip pat prieškarui Lenkijoje populiariam vienam žymiausių lenkų poetų J. Tuwimui. Vienas iš žurnalo redakcijos bendradarbių J. Kėkštas tęsė tarpukariu pradėtą skaitytojų pažintį su Cz. Miłoszo eilėraščių vertimais į lietuvių kalbą. Be to, vertėjas išvertė pirmojo Cz. Miłoszo istorinio-politinio romano *Valdžios paėmimas* fragmentus ir kritikos tekstą „Mickevičius ir istorijos paradoksai“. J. Pietrkiewiczziaus poeziją J. Kėkštas išvertė ir pasirašė slapyvardžiu *Pr. Budrys*.

Pasirinkti lenkų poetai, susiję su Lietuva

Į *Literatūros lankų* akiratį pateko lenkų kūrėjai, gyvenę ar gyvenantys išeivijoje. Nuo 1951 metų Cz. Miłoszas gyveno Paryžiuje, bendradarbiavo lenkų emigracijos literatūros ir politikos žurnale *Kultura* (liet. *Kultūra*). Poetas ieškojo emigracijoje atsidūrusių lietuvių draugų iš tarpukario Vilniaus (Daujotyte, Kvietkauskas, 2011, p. 256). J. Tuwimas, nuo 1942 m. gyvenęs ir dirbęs žurnalo *Nowa Polska* (liet. *Naujoji Lenkija*) redaktoriumi Niujorke, 1946 m. sugrįžo į Lenkiją. J. Pietrkiewiczzius nuo 1940 m. gyveno Londone.

Redakcinis žurnalo kolektyvas tęsė lietuvišką tradiciją pristatydamas lenkų poetus, susijusius su Lietuva: Cz. Miłoszą ir J. Tuwimą. Lietuviams Cz. Miłoszo, gimusio Lietuvoje, poezija buvo žinoma nuo tarpukario: verstas J. Kėkšto, Albino Žukausko. J. Kėkštui imponavo Cz. Miłoszo kūryba nuo Vilniaus laikų, kai šis lenkų poetas 1931–1934 m. aktyviai bendradarbiavo laikraštyje *Żagary* (liet. *Žagarai*) ir „Žagarų“ literatūrinėje grupėje, aktualinusioje lenkų, lietuvių, baltarusių, žydų bendrystės idėją (Bujnicki, 2018, p. 2). J. Kėkštas, 1938 m. įstojęs laisvuju klausytoju į Varšuvos privačios aukštosios mokyklos (lenk. *Wolna Wszechnica Polska*) humanitarinį skyrių, lankė Varšuvos vakarus, tęsė pažintį su Cz. Miłoszu; jam imponavo Aleksanderio Rymkiewiczziaus kūryba, pasaulio katastrofizmas. J. Kėkštas yra susitikęs ir su J. Tuwimu Varšuvoje, *Wiadomości Literackie* (liet.

Literatūros žinios) redakcijoje, kurioje būrėsi „skamandrininkai“ (Kėkštas, 1972, p. 365). J. Kėkštas yra parašęs tekstų apie lenkų literatūrą dar gyvendamas Lietuvos laikotarpiu. Bostone leistai *Lietuvių enciklopedijai* yra parašęs tekstų apie lenkų literatūrą. 1948 m. sudarė ir išleido lenkų romantiko Juliuszo Słowackio poezijos.

Žydų kilmės lenkų poeto, satyriko, vaikų poeto, vertėjo J. Tuwimo² tėvai – Izidorius Tuwimas ir Adelė Krukowska – buvo kilę iš Lietuvos (Kalvarijos; Marijampolės). Vėliau tėvai persikėlė į Lodzę, kurioje susilaukė būsimojo poeto. J. Tuwimas yra išleidęs eilėraščių knygas: *Dievo tykojimas* (*Czyhanie na Boga*, 1918), *Šokantis Sokratas* (*Sokrates tańczący*, 1920), *Septintasis ruduo* (*Siódma jesień*, 1922), *Čigoniška biblija* (*Biblia cygańska*, 1933), *Lenkiškos gėlės* (*Kwiaty polskie*, 1949), kt. Vieno žymiausių skamandrito³ J. Tuwimo avangardinė poezija buvo įkvėpimo šaltinis, kūrybiškumo mokykla Cz. Miłoszo kūrybinio kelio pradžioje⁴. J. Kėkštas 1964 m. rašys, kad nuo gimnazijos laikų žavėjęsis rusų, lenkų poezijos perlais: „To žavėjimosi orbitoje buvo ir Julianas Tuwimas.“ Pabrėžė jo poezijos „hipnuotizuojantį žavesį“, temų ir kalbos „kasdieniškumą“ (Kėkštas, 1964, p. 344–346). Klasiko kūryba žavėjosi H. Radauskas, puikiai mokėjęs lenkų kalbą ir net poezijos citatomis lenktyniaudavęs su Jurgiu Blekaičiu (Blekaitis, 1977, p. 37). H. Radauskas (1910–1970), prisidengęs pseudonimu H. R., išvertė J. Tuwimo eilėraščių⁵. Kadangi jo motina buvo pusiau vokiečių, pusiau lenkė, vaikai mokėjo lietuvių, vokiečių ir lenkų kalbas.

Apie J. Tuwimą rašyta tarpukario Vilniaus vienkartinį leidinių, kuriuose bendradarbiavo J. Kėkštas, *Kronikoje*⁶ Stebėtas ir Cz. Miłoszo kūrybinis kelias⁷, paskelbtas jo eilėraščio „Pinigo garbei“ vertimas (A. Žukausko). J. Kėkštas paskelbė straipsnį „Lenkų naujausioji poezija“ su prieraišu – planavo ateityje pristatyti „Vilniaus lenkų avangardininkų kūrybą (Miłosz, Zagórski, Putrament, Rymkiewicz, Huszcza ir kt.)“ (7VDLVL, 1983, p. 40–42). Tame pačiame numeryje publikuoti J. Kėkšto vertimai: iš lenkų poetų Juliano Przybošio, Józefo Czechowicziaus, Zbigniewo Bieńkowskio, Jerzy’io Kamilio Wein-

² Teresos Daleckos, pristačiusios J. Tuwimo kūrybos receptiją Lietuvoje, teigimu, sovietmečiu lenkų literatūra lietuviams buvo intelektualus koridorius į pasaulį. Tarp jų – Vakarų poetus, kuriems J. Tuwimas atstovavo kaip avangardizmo poetas. Tiesa, dalis J. Tuwimo kūrybos Lietuvoje buvo skaitoma originalo kalba. Yra kelios eilėraščių knygos, į kurias įtraukti J. Tuwimo eilėraščiai (Dalecka, 2014, p. 157–165).

³ Lenk. *Skamander* – 1919 m. susibūrusi literatų grupė: J. Tuwimas, Antonis Słonimskis, Jarosławas Wierzyński, Janas Lechońis, kt., sukūrusi savo žurnalą *Skamander*.

⁴ Patvirtinta Cz. Miłoszo, kad Teodoras Bujnickis skolino šias knygas: „<...> Tuwimo, Iwaszkiewicziaus, Słonimskio, Wierzyński, Jano Lechnonio tomelius ir *Skamander* numerius.“ (Miłosz, 1990, p. 170).

⁵ 2013 m. Algis Kalėda svarstė, kad mažai į lietuvių kalbą verčiama rimuotos lenkų poezijos, taip pat „Jau nosios Lenkijos“ atstovų, „rimavimo korifėjų skamandritų“ Juliano Tuwimo, kt. (Kalėda, 2013, p. 28). J. Tuwimo poezijos yra vertęs A. Žukauskas, Antanas Miškinis, Vacys Reimeris, Antanas Venclova, Eugenijus Matuzevičius, Vladas Mozūriūnas, Vytautas Rudokas, Janina Degutytė, Vincas Giedra, Lanis Breilis. Bet iki šiol stinga lietuviškai skambių šio poetų kūrinii. Daugiau dėmesio skirta J. Tuwimo vaikų poezijai, kurią yra vertęs Eugenijus Matuzevičius, Eduardas Mieželaitis, Rasa Dičiuvienė.

⁶ „Tadeuš Hollender „Sygnaly“ laikrašty rašo: / Kartą paklausiau Tuwimą, kur norėtų važiuoti, jeigu galėtų. Tikėjau, kad į Havajus, Tampic’ą ar kitas poezijos ir grožio supamas šalis. Tuwimas atsakė: „Lietuvon“. Kodėl? Juk lygiai taip pat galima išvažiuoti Čekoslovakijon, Rumunijon... Po valandėlės supratau: Kalba! Kalba! Kalba! Juk šitoji nedidelės tautos kalba turi savyje daugiausia senųjų pradų!“ (7VDLVL, 1937, p. 31).

⁷ „Vilniaus poetas Česlav Miloš išleido Varšuvoj eilėraščių rinkinį *Trys žiemos*. Rinkinyje yra ir Kazio Borutos Baltijos eilėraščių vertimai.“ (7VDLVL, 1937, p. 32).

traubo, Władysławo Broniewskio, Lecho Piwowaro, Juliuszo Wito kūrybos (7VDLVL, 1983, p. 42–47).

Apie J. Pietrkiewicziaus avangardizmo modelį (ir antrą – J. Przybošio) diskutuota literatūrinėje „Žagarų“ grupėje: apie jį rašęs vienas „Žagarų“ programos kūrėjų Józefas Maśliński (Bujnicki, 2018, p. 297). J. Kėkštas J. Pietrkiewiczių pristato greta „atstovingiausių“ naujųjų lenkų poetų Cz. Miłoszo, Mariano Czuchnowskio (1909–1991), Józefo Łobodowskio (1909–1988). J. Pietrkiewiczius yra išleidęs eilėraščių knygas: *Eilėraščiai apie vaikystę* (*Wiersze o dzieciństwie*, 1935), *Provincija* (*Prowincja*, 1936), *Eilės ir poemos* (*Wiersze i poematy*, 1938), *Ženkla danguje* (*Znaki na niebie*, 1940), *Aitrus maistas* (*Pokarm cierpki*, 1943), *Europos pakasynas* (*Pogrzeb Europy*, 1946), *Penktoji poema* (*Piąty poemat*, 1950), *Sostinės idilija* (*Sielanka stołeczna*, 1952). Savo kūrybą J. Pietrkiewiczius yra publikavęs Paryžiaus *Kultura*, kaip Cz. Miłoszas. Jis taip pat kūrė romanus, vertėjavo. 1950–1979 m. dėstė lenkų kalbą ir literatūrą Londono universitete.

Be sąsajų su Lietuva, šie kūrėjai, taip pat ir J. Pietrkiewiczius, buvo artimi panašia egzilio patirtimi, juos siejo kūrybiniai ieškojimai, moderniosios literatūros, kultūros samprata ir kūryba, kultūrinės traumos patirtis. *Literatūros lankuose* skelbtas Gottfriedo Benno tekstas „Apie aktualiąją žmogaus padėtį“, kuriame teigiama, kad modernusis žmogus nebegalvoja apie nihilizmą, o kuria savo egzistencijos bazę (Benn, 1955, p. 25). Taip pat minėtini J. Girmiaus „Dabarties beiluzinė literatūra“, Antano Jasmanto polemizuojantis straipsnis „Patriotų sukilimas arba poezijos kivirčas su tautybe“, ir daug kitų, liudijančių tragiškąjį laiką ir kūrybos pokyčius.

Greičiausiai minėtų lenkų poetų parinkimą į *Literatūros lankus* lėmė jų sąsajos su Lietuva (išskyrus J. Pietrkiewiczių), kūrybos aktualumas, noras stiprinti lietuvių ir lenkų literatūrinius ryšius, taip pat, žinoma, asmeninės vertėjų pažintys ir ankstesni vertimai.

Iš verstų publikacijų – romano ištraukos

Be poezijos, novatoriškai pristatoma nežinoma Cz. Miłoszo, romanisto, pusė. Autorius yra teigęs, kad 1951 m. esė *Pavergtas protas* sukūrė tada, kai buvo „tikras, kad pasibaigė <...> poezija, nes emigracijos pasirinkimas įvarė man nevilgtį“ (Maištingas, 1997, p. 110). *Literatūros lankuose* paskelbti antrojo autoriaus romano *Valdžios paėmimas* (*Zdobycie władzy*) fragmentai, pavadinti „Nevilties apgultieji“. Fragmentuose atskleidžiama nevilties atmosfera, gaubianti Varšuvos sukilėlius. Varšuvos sukilimas (1944 08 01–10 02) – lenkų kova prieš nacistinę valdžią, tapęs nepriklausomybės simboliu. Pirmas kūrinio epizodas pradedamas sakiniu: „Aš“: „NEBEMATYSIU Kotrynos“⁸ (Miłosz, 1955c, p. 10). Nevilties apimtas 35-erių „aš“ laukia baigties. Aplink stebi daug neteisybės, siaubingų mirties vaizdų: „Siaubas tų, kurie liko gyvi: jie tikėjo, meldėsi, kunigas laikė mišias ir sakė, kad jų byla esanti Dievo byla, kad Dievas jų neapleisias“ (Miłosz, 1955c, p. 10). Vaizduojami žmonės, praradę tikėjimą dvasininku ir Dievu. „Čia“ ir „dabar“ žmonės jaučiasi

⁸ XII skyrius nuo pirmojo sakinio „Nigdy nie zobaczę Katarzyn.“ Iki sutrumpinto skyriaus, kuris baigiasi sakiniu „Z okien kamienic na szkarpie widać pozycje niemieckich dział, za nimi rzekę i tamten brzeg, na którym, nie wiadomo dokładnie gdzie, są Rosjanie.“ Originale skyrius tęsiasi (Miłosz, 1952b, p. 35–36).

kontrastiškai: praeityje jautęsi saugūs, pasijuto sutrikę, pasimetę. Sukrečiantis ligoninės vaizdas, „žvėriškas staugimas operuojamųjų be narkozės“ (Miłosz, 1955c, p. 10). Tekste minimas Žolibožas, kitoje miesto pusėje esantis aerodromas, Šv. Jono katedra, Vysla. Kitoje ištraukoje⁹ pateikiamos taiklios vado Daneko, Bertrando, Michalo, sanitarių Wilos ir Magdos, kapitono Osmano charakteristikos. Išryškinamas drąsus sanitarės Magdos, pasiprašiusios pas Osmaną, poelgis, išprovokavęs priešininko mirtį. Paskutiniame fragmente¹⁰ perteikiama netikėta kapitono Osmano mirtis; atskleidžiamas šiltas žmogiškasis Fokos ir Magdos ryšys. Ištraukų nuotaiką papildė dailininko Alberto Veščiuono piešinys, sukurtas tušu. Jame – neviltingas apimtas. Cz. Miłoszas teigė, kad norėjęs, kad pasaulis sužinotų apie Lenkijos tragediją – Varšuvos sukilimą.

1953 m. prancūziškai išėjęs Cz. Miłoszo romanas *Valdžios paėmimas* pelnė Europos literatūros premiją, įtvirtindamas autoriaus kūrybą tarptautiniame kontekste. Nors J. Kėkštas pirmasis *Literatūros lankuose* publikavo tris šio romano fragmentus, ilgus metus visas kūrinys nebuvo išverstas į lietuvių kalbą. Tik 2022 m. *Valdžios užėmimas* pirmąkart buvo publikuotas lietuviškai.

Vienas iš poezijos tikslų – „išeiti iš kreidinio rato“

Literatūros lankuose paskelbta keturiolika lenkų poezijos kūrinių vertimų: septyni Cz. Miłoszo, keturi J. Pietrkiewicziaus – „Poezijos genezė“ (1936), „Golgotos atminimas“ (1947), „Anti-eilėraštis“ (1949), „Gėdos apyskaitą darant“ (1950), trys J. Tuwimo eilėraščiai – „Šaudymas“, „Kasdienis gyvenimas“, „Užmigimas“. Pastarojo autoriaus publikacijos pateiktos be tikslų rinkinių ir sukūrimo laiko nuorodų. Taip pat – prozos, t. y. Cz. Miłoszo romano *Valdžios paėmimas* fragmentai ir straipsnis apie kintančią A. Mickevičiaus recepciją literatūroje. Leidinio pabaigoje pateikiamos trumpos anotacijos, pristatančios vieną ar kitą verstą autorių.

Dviejuose žurnalo numeriuose publikuoti Cz. Miłoszo tekstai: ankstyvieji poeto eilėraščiai „Ižanga“ ir „Himnas“ (Miłosz, 1952a, p. 12); vėlesniame numeryje – eilėraščiai „Žemė“, „Kelionė“¹¹, „Mintis apie Aziją“, „Apie teisių dvasią“, „Kavinė“ (Miłosz, 1955a, p. 8–9) iš J. Kėkšto verstos ir sudarytos knygos *Epochos sąmoningumo poezija* (Miłosz, 1955b, p. 8–9). Vertimų rinktinę sudaro tekstai iš ankstesnių Cz. Miłoszo knygų: *Trys žiemos* (*Trzy zimy*, 1936), praplėstos rinktinės *Išsigelbėjimas* (*Ocalenie*, 1945) ir naujausio rinkinio *Dienos šviesa* (*Światło dzienne*, 1953). Eilėraščių publikacijos *Literatūros lankuose* papildytos ištrauka iš Cz. Miłoszo įvadinio žodžio ir nuotrauka, Žibunto Mikšio menine „užsklanda“. Kaip ir verstiniame knygoje, taip ir *Literatūros lankuose* siekta atskleisti lenkų poeto kūrybos raidą nuo pirmųjų katastrofizmu persmelktų eilėraščių (vienas pirmųjų

⁹ XIII skyrius nuo pirmojo sakinio „Danek, dowódca.“ iki paskutinio skyriaus sakinio „W ten sposób linia życia Magdy przecięła się z linią życia nieznanego jej człowieka – zegarmistrza z Heidelbergu, robotnika z Berlina czy rolnika z Schwarzwald, jakkolwiek kim był, nie będzie nigdy wiadomo.“ (Miłosz, 1952b, p. 38–39).

¹⁰ XV skyrius nuo pirmojo sakinio „Nikt nie był świadkiem śmierci kapitana Osmana.“ iki paskutinio skyriaus sakinio: „– Niemcy zajęli dziś dwa domy za nami. Jesteśmy prawie odcięci. Przygotuj się na taniec.“ (Miłosz, 1952b, p. 44–45).

¹¹ 1930 m. jis debiutavo žurnale *Alma Mater Vilnensis*.

„Kelsonė“) iki pakitusios poezijos tekstų. Alfonsas Nyka-Niliūnas džiaugėsi Cz. Miłoszo verstinės knygos pasirodymu pabrėždamas poeto „kaip laisvo žmogaus balsą, ieškantį žmogaus, ir protestą prieš žmogaus ir kultūros paaukojimą propagandos dievams“ (Nyka-Niliūnas, 1955, p. 427).

Literatūros lankuose buvo keliamas vienas esminių tradicijos naujinimo klausimas mene, literatūroje, filosofijoje, etikoje. J. Kėkštas yra prisipažinęs, kad produktyviausias laikotarpis buvo dvylikos metų Argentinoje (nuo 1947 m.), kai buvęs vienu iš žurnalo *Literatūros lankai* redaktorių (Senda, 1976, p. 368). J. Kėkštas *Literatūros lankuose* paskelbė ne tik vertimus, bet ir straipsnius, apžvalgas apie naująją italų prozą, ispanų, prancūzų, atskirus kūrėjus, kt. Viena iš *Literatūros lankų* pozicijų – kovoti prieš emigracinę „camera obscura“ (Kėkštas, 1986, p. 343). Straipsnyje „Mickevičius ir istorijos paradoksai“ Cz. Miłoszas teigia, kad verta ieškoti naujo vertinamojo požiūrio į šį kūrėją, nes per ilgai Mickevičius falsifikuojamas (Miłosz, 1959, p. 2).

J. Kėkšto teigimu, žurnalo bendraautorai ieško „naujų impulsų bei naujų formų savo išgyvenimams bei patirčiai išrašyti“ (Literatūrinė anketa, 1959, p. 16). Poeto nuomone, išėvijios lietuvių literatūroje, su retomis išimtimis, „skęstama praeityje“: vyrauja buitinė proza, kaimo gyvenimo ir sentimentų vaizdavimas, „nostalgiškos rašalo lagūnos“, apie dabartį ir ateitį rašoma pasitelkiant senus praeities simbolius ir kategorijas (Literatūrinė anketa, 1959, p. 6).

Cz. Miłoszas teigė, kad į karo laikotarpį atėjo „dar su gana didelėmis „Skamandro“ poetikos atsargomis“, o apie 1943 m. išsilaisvinęs iš šios eilėdaros. Tai buvo susiję su vidine krize (Maištingas, 1997, p. 356–357). *Literatūros lankuose* poetas siūlo išeiti iš jausmų ir įspūdžių „kreidinio rato“ poezijoje, atrasti naujų išraiškos formų. Poetinė kalba turi atspindėti epochos sąmoningumą. „Supratimas poezijos kaip epochos sąmoningumo mane padarė ypatingai atsparų lygiai „socializmui“, kaip ir „švariajam menui...“ (Miłosz, 1955a, p. 9).

J. Kėkštas teigė, kad Cz. Miłoszą vertęs dėl to, kad jis turėjęs „daug epochos sąmoningumo“ (Senda, 1976, p. 368). Cz. Miłoszas yra minėjęs, kad eilėraščiuose nesiekęs kurti kokios nors filosofijos teorijos. Ji „poezijoje, eilėraščiuose – tik iš skausmo. Tik dėl asmeniškų tų reikalų išgyvenimo“ (Maištingas, 1997, p. 47). Eilėraštyje „Žemė“ regimas toks tragiškojo pasaulio vaizdas:

*MANO saldžioji Europos tėvyne,
Peteliškė, ant tavo gėlių tūpdama, sparnus krauju dažo,
Tulipanų nasruose renkasi kraujas <...>* (Miłosz, 1955a, p. 5)

Sudėtingu istoriniu laiku J. Pietrkiewicziaus eilėraščio „Golgotos atminimas“ (1947) lyrinis subjektas jaučiasi apleistas, sutrikęs ir vienišas. Tai perteikiama destruktvyviu teksto vaizdu:

*<...>
O dabar ir laikas, iškritęs iš rėmų,
Subyrėjo po mano kojom – ir stoviu vienas.
Už pečių kerštingas šešėlis: Golgota* (Pietrkiewicz, 1955, p. 7)

Gimtojo krašto, gimtosios kalbos, daiktų praradimas J. Tuwimo eilėraštyje „Kasdienis gyvenimas“ iškyla ir kaip atradimų laikas:

<...>

*Kasdien paprasčiausias žodis daugiau vis man reikšti ima,
Apaugęs samanom amžių, grauzia jo paslėptas pradus.
Priedu ausį prie baldų – girdžiu slaptingą ūžimą:
Skundžiasi qžuolas, skundžias ir verkia tėvynę praradęs.* (Tuwim, 1955, p. 10)

Poetai pasisakė prieš skambų lengvumą, „romantiškus upokšnius“, prieš tradicinį lenkų patosą. J. Pietrkiewiczzius kūrinyje „Anti-eilėraštis“ išsakė šią aktualią problemą taip:

<...>

*Kad eilėraščiai tapo prisunkti meilių grožybių
ir beformiškai lepūs bet kaip atspaustuos varduos,
suvystė lapuotus medpalaikius, sutinusius debesų dvydukus,
pilvotus langų ciklopus ant kalvų, luošus kelmus –
Ir visa tai pridengta bjauriai kvepiančiu ritmu, kai mėšlu,
su varinėm rimų vinim, gudruolių ir žiopių blizgučiais.*
<...> (Pietrkiewicz, 1955, p. 7)

Algirdas Julius Greimas straipsnyje „Sąmonė ir sąžinė“ (Cz. Miłoszo poezijos vertimus perskaičius) (Greimas, 1959, p. 9), puikiai įvertindamas J. Kėkšto išverstus Cz. Miłoszo tekstus, antrina, kad modernioji literatūra nebėra hedonizmo šaltinis, kad svarbesnis sąmoningumas – moderniojo meno žmogaus pasididžiavimas.

Išvados

Atlikus tyrimą paaiškėjo kryptinga ir nuosekli *Literatūros lankų* orientacija į moderniąją literatūrą ir novatoriškas kūrinio išraiškos formas, inspiruotas pasikeitusio laiko – sąmoningumo epochos. *Literatūros lankų* vertimais, tarp jų ir iš lenkų kalbos, siekta vaduotis iš lietuvių kultūros, literatūros sąstingio, uždarumo supažindinant su naujaisiais to meto Europos, pasaulio literatūros kūrėjais ir brandžiausiais epochą atspindinčiais kūriniais. Buvo aktualinami ne tik nuo seno Lietuvoje žinomi lenkų poetai kaip antai J. Tuwimas, bet ir pirmąkart paskelbtos Cz. Miłoszo romano *Valdžios paėmimas* ištraukos. J. Kėkšto, vertėjo, indėlis itin svarbus: išėivijoje (tarpukariu Lietuvoje pradėjo versti šį poetą) tęsė naujaisią Cz. Miłoszo moderniosios kūrybos sklaidą. Cz. Miłoszas pristatytas ne tik kaip poetas, bet ir prozininkas, literatūrologas.

Literatūros lankuose publikuota trijų išėivijų lenkų poetų kūryba siekta atskleisti „laiko pulsą“: byrančio pasaulio vaizdą, sutrikusio subjekto jauseną, naujos meninės formos paieškas ir kalbėseną naujai patirčiai reikšti. Naujai skaitytojai supažindinti su J. Pietrkiewiczzius poezija (H. Radausko vertimai), kuri iki šiol mažai versta Lietuvoje. Be to,

kaimyninės šalies Lenkijos literatūros publikacijomis *Literatūros lankuose* buvo tęsiami ir gilinami lietuvių ir lenkų literatūriniai ir kultūriniai ryšiai, ieškoma naujų kultūrinių sąsajų.

Šaltiniai

Benn, G., 1955. Apie aktualiąją žmogaus padėtį [About Actually Human Condition]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism] Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition])*, 1998. Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 6, p. 25. [In Lithuanian].

Blekaitis, J., 1977. Radauskas. *Metmenys*, 33, p. 13–67. [In Lithuanian].

Girnius, J., 1953. Beješkant kelio mūsų tautinei kultūrai į pasaulį [In Searching Way for our Culture into the World]. *Aidai*, 4, p. 148–157. [In Lithuanian].

Greimas, A. J., 1959. Sąmonė ir sąžinė (Cz. Miłoszo poezijos vertimus perskaičius) [Consciousness and Conscience (On Reading Translations of Czesław Miłosz's Poetry)]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 8, p. 9. [In Lithuanian].

Literatūrinė anketa, 1959. Juozas Kėkštas [Literary Questionnaire. Juozas Kėkštas]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]), 1998. Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 8, p. 16–17. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1952a. Įžanga, Himnas [Introduce, Hymn]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]* Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]), 1998. Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1, p. 12. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1952b. Zdobycie Władzy. Priega: <<http://biblioteka.kijowski.pl/milosz/%20czeslaw/zdobycie.pdf>> [Žiūr. 2023 04 28].

Miłosz, Cz., 1955a. Epochos sąmoningumo poezija: Žemė, Kelionė, Mintis apie Aziją, Apie teisių dvasią, Kavinė [The Poetry of Epoch's Awareness: Earth, Journey, Thinking of Asia, The Spirito of the Laws, Cafe]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 5, p. 8–9. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1955b. *Epochos sąmoningumo poezija. Su autoriaus įvadinio žodžiu. Užsklandą parašė Alfonsas Nyka-Niliūnas [The Poetry of an. Epoch's Self-Consciousness with the Foreword by the author and afterword by Alfonsas Nyka-Niliūnas]*. Vertė ir redagavo Juozas Kėkštas [Translated and edited by Juozas Kėkštas]. Buenos Aires. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1955c. Nevilties apgultieji [Enwheeled by Hopelessness]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 6, p. 10–12. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1959. Mickevičius ir istorijos paradoksai [Mickevičius and Paradoxes of History]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 8, p. 2. [In Lithuanian].

Miłosz, Cz., 1990. *Zaczynając od moich ulic [Starting with my streets]*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie. [In Polish].

Ostrauskas, K., 1957. Kūrybiniai sunkumai ir perspektyvos rašant svetima kalba [Creative Writing in a Foreign Language and its Difficulties]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksi-

milinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 7, p. 21. [In Lithuanian].

Pietrkiewicz, J., 1955. Poezijos genėzė, Anti-eilėraštis, Golgotos atminimas, Gėdos apyskaitą darant [Genesis of Poetry, Anti-poem, Memory of Calvary, In Shame of Accounting]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*, 1998. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]). Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 6, p. 8. [In Lithuanian].

Tuwim, J., 1955. Šaudymas, Kasdienis gyvenimas, Užmigimas [Shooting, Everyday Life, Falling Asleep]. In: *Literatūros lankai: neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis [Literary Folios: Journal of Poetry, Prose and Literary Criticism]*. Buenos Aires 1952–1959 (faksimilinis leidinys [facsimile edition]), 1998. Red. Ramutis Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 5, p. 10. [In Lithuanian].

7VDLVL, 2004. *7 Vilniaus dailės ir literatūros vienkartiniai leidiniai, 1937–1939 [7 Vilnius Art and Literature issues 1937–1939: facsimile]*. Sud. Alma Lapinskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [In Lithuanian].

Literatūra

Bujnicki, T., 2018. *Apie literatūrinę „Žagarų“ grupę ir ne tik [About literary group Zagary“ and not only]*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [In Lithuanian].

Dalecka, T., 2014. (Nie)obecność Juliana Tuwima na Litwie [Julian Tuwim's (absence) in Lithuania]. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia litteraria Polonica*, 4 (26), p. 157–165. Prieiga: <<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04-2014~1473340694956/datastreams/DS.002.2.01.ARTIC/content>> [Žiūr. 2023 04 28]. [In Polish].

Daujotytė, V., Kvietkauskas, M., 2011. *Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai [Lithuanian Contexts of Česlavas Milošas]*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [In Lithuanian].

Kalėba, B., 2018. Czesław Miłosz and „The Generation of Columbuses” in Lithuanian Literature: A Contribution to One More Parallel Biography. *Pismo Wydziału Polonistyki UJ. Special Issue (English version)*, 2 (20), pp. 55–67. <<https://doi.org/10.4467/2084395XW1.14.023.2824>. Prieiga: <<https://www.ejournals.eu/Wieloglos/2014/Numer-2-20-2014/art/3501/>> [Žiūr. 2023 04 28].

Kalėda, A., 2013. Kaimynų literatūra – kaip sava ir kaip pažįstama? Apie lenkų literatūros vertimus [Neighbours' literature – like our own and as familiar? About translations of Polish literature]. *Krantai*, 3, p. 26–31. Prieiga: <<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04-2013~1400872889702/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>> [Žiūr. 2023 04 28]. [In Lithuanian].

Kasner, M., 1999. Czesław Miłosz i *Literatūros lankai* (1952–1959). *Tygiel Kultury*, p. 10–12.

Kasner, M., 2002. *Juozas Kėkštas – paribio poetas [Juozas Kėkštas – Poet of the Borderland]*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [In Lithuanian].

Kėkštas, J., 1964. Didžiojo kerėtojo gimimas [The Birth of Great Magician]. In: *Dega vėjai: Eilėraščiai, vertimai, straipsniai, laiškai [Winds are Burning: Verses, Translations, Articles, Letters]*, 1986. Sudarė J. Čekys. Vilnius: „Vaga“, p. 344–347. [In Lithuanian].

Kėkštas, J., 1972. Mano pirmas susitikimas su Vladeku [My first meeting with Vladek]. In: Kėkštas, J., 1986. *Dega vėjai: Eilėraščiai, vertimai, straipsniai, laiškai [Winds are Burning: Verses, Translations, Articles, Letters]*. Sudarė J. Čekys. Vilnius: „Vaga“, p. 364–367. [In Lithuanian].

Kėkštas, J., 1986. J. Kėkšto autobiografija [Autobiography of J. Kėkštas]. In: Kėkštas, J., 1986. *Dega vėjai: Eilėraščiai, vertimai, straipsniai, laiškai [Winds are Burning: Verses, Translations, Articles, Letters]*. Sudarė J. Čekys. Vilnius: „Vaga“, p. 337–344. [In Lithuanian].

LDK, 2012. *Czesławo Miłoszo kūryba: modernioji LDK tradicijų tęsa [Czesław Miłosz: The Modern Continuation of the Tradition of the Grand Duchy of Lithuania]*. Edited by Mindaugas Kvietkauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [In Lithuanian].

Maištingas, 1997. *Maištingas Czesławo Miłoszo autoportretas: Pokalbiai su Aleksandru Fiutu [Czesław Miłosz's rebellious self-portrait: Conversations with Aleksander Fiut]*. Iš lenkų kalbos vertė Birutė Jonuškaitė. Vilnius: „Alma littera“. [In Lithuanian].

Melnikienė, D., 2015. Aurelijos Leonavičienės monografijos *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas* recenzija [Review of the Monograph by Aurelija Leonavičienė *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas* (Interpretation and Translation of Cultural Meanings in the Text)]. *Kalbų studijos*, 26, p. 149–152. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.26.12428>. Prieiga: <<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1442830453455/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>> [Žiūr. 2023 04 28]. [In Lithuanian].

Narušienė, V., Sakalavičiūtė, K., 2010. Czesławas Miłoszas ir poezijos vertimai: dialogas su tarpukario Lietuva [Czesław Miłosz and Poetry Translation: the Dialogue with Lithuania in the Interwar Period]. *Colloquia*, 24, p. 27–49. Prieiga: <http://www.liti.lt/failai/Nr24_Str_Narusiene.pdf>. [Žiūr. 2023 04 28]. [In Lithuanian].

Nyka-Niliūnas, A., 1955. Užsklanda Czesławo Miłoszo knygai *Epochos sąmoningumo poezija* [Afterword for the book *The Poetry of an. Epoch's Self-Consciousness*]. In: *Temos ir variacijos: literatūra, kritika, polemika* [Themes and Variations: Literature, Criticism, Polemic], 1996. Vilnius: „Baltos lankos“, p. 425–427. [In Lithuanian].

Petronienė, J., 2019. Literatūros pokštininkas Julianas Tuwimas [The Literary Joker Julian Tuwim]. *Rubinitis*, 4 (92), p. 39–41. Prieiga: <<https://www.ibbylietuva.lt/rubinitis/2019-nr-4-92/literaturos-pokstininkas-julianas-tuwimas/>> [Žiūr. 2023 04 28]. [In Lithuanian].

Senda, J., 1976. Jono Sendos pokalbis su Juozu Kėkštu [The Jonas' Senda' Conversation with Juozas Kėkštas]. In: Kėkštas, J., 1986. *Dega vėjai: Eilėraščiai, vertimai, straipsniai, laišakai* [Winds are Burning: Verses, Translations, Articles, Letters]. Sudarė J. Čekys. Vilnius: „Vaga“, p. 367–368. [In Lithuanian].